

Стефан В. Мандић¹
Универзитет у Београду,
Филозофски факултет,
Одељење за социологију
Београд (Србија)

141.82
316.323.7
Прејледни научни рад
Примљен 24/10/2024
Измењен 31/12/2024
Прихваћен 06/02/2025
doi: [10.5937/socpreg59-54370](https://doi.org/10.5937/socpreg59-54370)

МАОИЗАМ: АНАЛИЗА ЊЕГОВОГ РАЗВОЈА И ОДНОСА ПРЕМА НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ

Сажетак: Већину интелектуалних кругова и политичких покрета радикалне левице, како класичне, тако и савремене, углавном карактерише негативан, индиферентан или инструменталистички однос према нацији и националном питању. Супротно томе, маоизам је показивао већу спремност да разматрање промене и револуције не везује једино за деловање класе, већ и деловање нације. Другим речима, маоизам се није либио да тежи идеолошкој радикалности и револуционарности, али и да истовремено буде националан, због чега представља специфични облик радикалне левице вредан детаљније научне анализе. Стога, основни циљ овог рада је утврђивање најбитнијих карактеристика маоистичке теорије и идеологије, пут идејне еволуције у оквиру маоизма и начин на који маоизам поима нацију. У првом делу рада биће анализиран историјски контекст који је довео до појаве маоизма. Уследиће потом прегледна историја Кинеске комунистичке партије, претежно у периоду када је Мао Цедунг (Mao Zedong; Mao Tse-tung) био на њеном челу. Други део рада бавиће се анализом основних карактеристика маоизма, његовим односом према националном питању и његовим утицајем на друге политичке покрете.

Кључне речи: Кина, маоизам, нација, национализам

УВОД

Током своје дуге историје Кина је била једна од технолошки најразвијенијих цивилизација (Gunder, 1998, str. 193–203). У току средњег века ова земља била је развијенија од Европе у готово свим областима друштвеног живота. Европа Кину јесте претигла у пољопривредној продуктивности у 11. веку нове ере (Brenner, 2006, str. 197; Mann, 1986, str. 378), мада је Кина предњачила у свим осталим областима: у броју писменог становништва, развијености бирократског апарата, предмодерним технолошким открићима итд. (Deng, 2002, str. 2; Mandić, 2022, str. 11, 226, 229). Ипак, док је централизована преткапиталистичка друштвеноекономска формација била

¹ stefan.mandic@f.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0003-4531-4436>

доминантна у Кини (трибутарна формација, патримонијализам), у Европи се од 8. века нове ере успоставио децентрализован феудализам (Antonić, 1995, стр. 241; Mandić, 2022, стр. 195–196, 195–205). Према тези аутора овог рада управо је децентрализација Европе омогућила трговачком слоју да несметано акумулира новац и искористи га у функцији капитала кроз интеракцију са најамном радном снагом (средњовековном градском сиротињом). Наведено доводи до настанка капитализма као минорне економске формације у оквиру децентрализованог феудализма. Са друге стране, кинески царистички патримонијални поредак, премда технолошки напреднији, спречио је настанак независне капиталистичке класе у кинеском друштву (Deng, 2002, стр. 297–301; Mandić, 2022, стр. 206–210, 231–235).

Европски капитализам се од минорне друштвеноекономске формације поступно претворио у светску капиталистичку привреду у којој су централне капиталистичке земље на статус периферије и полупериферије свеле већину неевропских друштава (Wallerstein, 1986, стр. 68–76). Током 19. века услед овог процеса долази до Велике дивергенције при чему северозападна Европа и Северна Америка, због убрзаног економског раста, постају вишеструко развијеније од остатка света (Court, 2019). Деветнаести век и прву половину 20. века карактеришу и разградња предмодерног кинеског патримонијалног поретка и покушај европских сила да се Кина у оквиру светског капиталистичког система сведе на статус периферијске земље (Mandić, 2022, стр. 234). Унутрашњи хаос, настао дестабилизујућим утицајем империјализма, довео је до опште кризе кинеског друштва и распада традиционалног царистичког (патримонијалног) поретка (Meisner, 1999, стр. 5) и доба којег су Кинези означили као „век понижења“ (1839–1945).

ВЕК ПОНИЖЕЊА И НАСТАНАК МОДЕРНИХ ПОЛИТИЧКИХ ПОКРЕТА У КИНИ

Премда је „век понижења“ изразито негативно утицао на шире кинеско друштво, створио је основе за настанак модерних кинеских политичких идеологија. Распад патримонијалног царства условио је поступно устаљивање капиталистичких односа, пре свега у лучким градовима економски повезаним са страним колонијалним силама. Овај процес је међутим био веома спор. Од 400 милиона становника, колико је Кина бројала 1911. године, само милион је чинила урбана радничка класа (Meisner, 1999, стр. 5–6). Спор раст броја радничке класе био је повезан са спорим растом БДП који је током друге и треће деценије 20. века износио у просеку свега 0,5% (Nolan, 1993, стр. 36). Без обзира на то што је предмодерни царистички поредак пао 1911. године, на селу су и даље владали традиционалистички економски односи. Осим сиромашног сељаштва, друга најбитнија класа на селу било је племство настало из бившег мандаринског слоја.² Распад царства је означавао и распад државне структуре која

² Кинеско племство прве половине 20. века није чист облик феудалног staleжа, већ засебна форма квазифеудалног имућног сељаштва. Његова претеча су биле учене бирократе (мандари-ни), које су у предмодерном добу за своје административне услуге од патримонијалне државе добијали земљу као (пребендалну) накнаду (Mandić, 2022, стр. 224–229; Weber, 1976, стр. 136–138).

је штитила интересе сеоског племства, те друштвена моћ ове групе све више слаби (Meisner, 1999, str. 7).

Класна структура Кине била је таква да ниједна друштвена група није могла сама бити носилац друштвених промена. Са једне стране, новонастале класе (капиталисти и радничка класа) нису биле довољно бројчано велике да би биле у стању да узрокују друштвену промену. Са друге стране су аграрне класе биле или у опадању (племство) или атомизирани и традиционалистичког економског усмерења (сељаштво). Услед свега наведеног, одлучујућу улогу у стварању модерних политичких покрета преузела је интелигенција. Синови имућних сељака који су раскрстили са путевима својих очева, традиционалним конфучијанским погледом на свет и сеоским животом представљали су већину новонастале интелигенције (Meisner, 1999, str. 3–11). Снажан отклон према традицији сопствених очева и осећај националне угрожености довели су до формирања два битна идеолошка и теоријска становишта у секуларној интелектуалној омладини:

1. антитрадиционализам – став да је конфучијанска етика, на којој је био заснован царистички поредак, неефикасна и морално корумпирана, те мора бити замењена новим идеолошким наративом;

2. национализам – изражен антиимперијализам и залагање за уједињење свих кинеских територија и борбу против колонизатора (Meisner, 1999, str. 12–16).

Кинеска интелигенција је током прве половине 20. века формирала два основна политичка покрета: националистички и комунистички. Први, назива Куоминтанг, био је еклектички покрет националних револуционара са битном улогом у рушењу царистичког поретка током 1911. године. Након периода нестабилности и распарчавања Кине, Куоминтанг, уз помоћ Совјетског Савеза, успева да успостави контролу над значајним деловима кинеске територије и да њима влада до 1949. године. Два најистакнутија лидера покрета били су Сун Јат Сен (Sun Yat-sen) и Чанг Кај Шек (Chaing Kai-shek). Куоминтанг се може сматрати амбивалентном политичком организацијом услед тога што је у свом деловању „кокетирао“ како са десним, тако и са левим идеологијима. Поједини аутори сматрају да се Куоминтанг по својим карактеристикама може дефинисати као (прото)фашистичка организација. Оваквој тврдњи говори у прилог постојање партијске паравојске плавокошуљаша чији је настанак инспирисан немачким нацизмом (Schoppa, 2006, str. 207–208).³ Насупрот њима, лево крило Куоминтанга прихватало је посебну верзију марксизма, другачију од марксизма кинеских комуниста (Byres & Mukhia, 1985, str. 207). Све наведено доводи до закључка да је Куоминтанг карактерисала идеолошка аномија која га је спречавала да јасније дефинише своје политичке циљеве.

Куоминтанг је у периоду између 1921. и 1927. године у своје оквире интегрисао припаднике Кинеске комунистичке партије настале управо 1921. године. На овакав развој догађаја пресудни утицај имао је Совјетски Савез који је подржавајући Куоминтанг тежио придобијању савезничке државе у Азији. Совјетски Савез је чак саветовао кинеске комунисте да одустану од социјалистичке револуције зарад

³ Такође, као (прото)фашистички се може означити Покрет новог живота, који је формирао Чанг Кај Шек, изразито милитаристичког усмерења (Schoppa, 2006, str. 208–209).

фокусирања на национално ослобођење, уједињење и спровођење „буржоаске“ револуције кроз сарадњу са Куоминтангом. После сељачких и радничких побуна између 1925. и 1927. године, које су комунисти делимично подржавали, Куоминтанг се ипак окреће против свог левог крила и комуниста. Ово је условљено чињеницом да су градска буржоазија и имућно сељаштво, противници побољшавања положаја радништва и аграрне реформе, временом остварили приметан утицај на политику Куоминтанга. Стога, Чанг Кај Шек 1927. године започиње брутални обрачун са Кинеском комунистичком партијом што доводи до њеног значајног слабљења и потпуног нестанка у урбаним срединама. Премда су готово све кинеске класе биле антиимперијалистичког опредељења, по питању унутрашњег економског уређења земље су се значајно разликовале, спречавајући тиме Куоминтанг да створи идеологију која би објединила читаво друштво. Упркос томе што је класна структура спречавала стварање демократског друштва и одвијање истинске „буржоаске“ револуције, током прве три деценије 20. века, више класе су биле довољно јаке да онемогуће значајније покушаје социјалистичке револуције. Отуд се режим Куоминтанга успоставља као режим војне хунте која, осим националних циљева, на себе временом преузима и заштиту интереса кинеских виших класа (Meisner, 1999, стр. 20–30).

КРАТАК ПРИКАЗ ИСТОРИЈЕ КИНЕСКЕ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ

Пре анализа основних карактеристика маоизма, биће дат кратак приказ историје Кинеске комунистичке партије од разлаза са Куоминтангом до смрти Мао Цедунга (1927–1976). Након протеривања из урбаних средина, Кинеска комунистичка партија се повлачи у рурална подручја, организујући власт у провинцији Ђангши (1927–1934) (Meisner, 1999, стр. 31–32). Током 1934. године Куоминтанг спроводи снажну офанзиву против комуниста који су се, за време Дугог марша, прешавши скоро 10.000 километара и изгубивши преко 90% људства, из провинције Ђангши померили у северну провинцију Шанси. За трајања Дугог марша Мао Цедунг надовладава просовјетске елементе у партији, који су сматрали да комунистичка партија треба да свој рад веже за урбане средине.⁴ Успостављајући се као *de facto* вођа партије и Црвене армије, Мао деловање партије усмерава на рурална подручја⁵ (Barnouin & Yu, 2006, стр. 62; Feigon, 2002, стр. 58–59; Meisner, 1999, стр. 33–37). Од 1936. године комунисти потписују примирје са Куоминтангом с циљем заједничке борбе против јапанског окупатора (Leung, 1992, стр. 60). По ослобађању од јапанске окупације 1945. године⁶, обнавља

⁴ Иако се Маова револуционарна стратегија донекле разликовала од совјетске (Meisner, 1977, стр. 34), након неформалног преузимања власти над кинеским комунистима, он не губи совјетску подршку (Feigon, 2002, стр. 58–59).

⁵ Мао званично постаје вођа 1943. године када добија титулу председавајућег Политбироа секретаријата Централног комитета Комунистичке партије Кине (Barnouin & Yu, 2006, стр. 92).

⁶ Јапанска окупација Кине се сматра једним од најбруталнијих освајачких похода у историји човечанства. Према проценама западног историчара Рудолфа Румера (Rudolph Rummel) јапански окупатори су убили 3.949.000 Кинеза, док је укупан број страдалих услед убиства,

се грађански рат у који комунисти улазе оснажени захваљујући подршци већине сељаштва. Комунисти придобијају сељаштво због спровођења аграрне реформе на територијама под њиховом контролом, али и услед представе да су искрене кинеске патриоте и ефикаснији борци против Јапанаца од Куоминтанга. Упркос бољој наоружаности Куоминтанга, комунисти, на челу са Мао Цедунгом, као организованији, мотивисанији и популарнији покрет, успевају да победе и освоје власт 1949. године (Meisner, 1999, str. 38–41, 50–51).

Мао Цедунг је највише утицао на карактер кинеског друштва у периоду између 1949. и 1976. године. Кина, након века понижења, поново постаје уједињена. Већ током шездесетих година успешно развија атомску бомбу, а 1970. године шаље сателит у свемир. Током Маове владавине број становника се са 540 повећао на 937 милиона, БДП је растао у просеку 6,14%, животни век се значајно продужио и већина становништва постала је писмена (Meisner, 1999, str. 415; Muzhen, 1992, str. 15; Peterson, 1997, str. 5–6; Yao, 2020, str. 5). Насупрот томе, многи „контрареволуционарни“ појединци су прогоњени, понижавани, натерани на самоубиство или убијени. За кратко време од доласка комуниста на власт спроведене су три масовне чистке у Кини. У Кампањи за искорењивање контрареволуционара (1950–1952), према Маовим личним проценама, убијено је око 700 хиљада људи (MacFarquhar, Cheek, Wu, 1989, str. 142). У време Кампање вршила су се симултано два организована прогона имућног урбаног становништва под називима Три-анти и Пет-анти (Chen & Chen, 1953).

После првог релативно успешног петогодишњег плана (1953–1958), Маове идеје су пресудно утицале на карактер следећег плана под именом Велики искорак напред (1958–1962). Маовим планом било је предвиђено да сељаштво радом у колективним сеоским задругама и комбинацијом пољопривредног рада и рудиментарне протоиндустријске производње доведе до убрзане индустријализације земље. Нереални циљеви и лоша операционализација условљавају пад пољопривредне и индустријске производње. Неуспех Великог искорака напред, заједно са поплавама, узроковао је велику глад у којој је, према појединим проценама, умрло чак 30 милиона становника (Meisner, 1999, str. 191–192, 204–205, 236–239; Sen, 1999). Због поражавајућих резултата Великог искорака напред Мао одступа са чела државе, задржавајући место главног председавајућег у партији. Умеренија струја под вођством Љуа Шаоћија (Liu Shaoqi) и Денга Сјаопинга (Deng Xiaoping) заузима водеће државне положаје. Међутим, Мао успева да очува значајну неформалну власт. Хрушчовљево (Nikita Khrushchev) критику Стаљина (Joseph Vissarionovich Stalin)⁷ Мао користи да оптужи совјетско

глади или болести узрокованих ратом износио 10.216.000 (Rummel, 1991, str. 348). Само у Нанкиншком масакру је убијено 300.000 цивила и војних заробљеника (Chang, 2011, str. 100). Јапанска окупација је неславно позната и по постојању Јединице 731 у којој су вршени монструозни биолошки и хемијски експерименти над кинеским, корејским и совјетским цивилима и ратним заробљеницима (Wells, 2002, str. 42).

⁷ Процес дестаљинизације почео је одмах по Стаљиновој смрти 1953. године, ослобађањем политичких затвореника и политичким рехабилитацијама убијених у стаљинистичким чисткама. Хрушчовљевим говором на 20. конгресу Комунистичке партије Совјетског Савеза 1956. године, када је критикован Стаљинов култ личности и Стаљиново извитоперење „истинског“ марксизма-лењинизма, дестаљинизација се оснажује. Као званична политика дестаљинизација

руководство за издају револуције због наводног усвајања ревизионистичког курса, што постаје повод захлађења односа са СССР-ом током шездесетих.⁸ Прави разлог захлађења био је Маов страх од отопљења односа СССР-а и САД и изолације Кине због нове Хрушчовљеве доктрине о мирној коезистенцији СССР-а и САД (Luthi, 2008, стр. 46–49; MacFarquhar & Schoenhals, 2006, стр. 3–8).

Због идеолошког радикализма, а по неким ауторима и да би ослабио умерену струју на власти, Мао 1966. године покреће Културну револуцију. Основни циљ Културне револуције (1966–1976)⁹ био је уништавање конфуцијанског традиционализма и „реакционарних“ класа које су наводно угрожавале револуцију. Радикализованој студентској омладини, окупљеној у Црвеној гарди, стога се даје право да без последица напада, шиканира и убија представнике партијских неистомишљеника, имућнијег сељаштва, интелигенције, градских урбаних слојева попут чиновника, лекара, учитеља итд. Овај прогон неподобних односи, према кинеским проценама, 400 хиљада живота. У „револуционарном преваспитавању“ неподобних настрадали су многи припадници кинеске елите, попут сина Денга Сјаопинга¹⁰ који после бацања (или наводног пада) са четвртог спрата постаје инвалид (MacFarquhar & Schoenhals, 2006, стр. 86–131; Mesnier, 1999, стр. 312–325, 352–355, 366–340; Stewart, 2001, стр. 72). Након Маове смрти власт 1976. године у Кини преузимају умерени комунисти који се под вођством Сјаопинга окрећу „социјализму са кинеским карактеристикама“. Нови облик кинеског социјализма у својој суштини није био „реалсоцијалистички“, већ је довео до настанка државног мешовитог капитализма. Кинеска варијанта државног капитализма се показала као један од економски најефикаснијих система (уз просечан раст између 1978. и 2018. године од 9,44%) (Јао, 2020, стр. 6) убрзано доводећи Кину у ред развијених земаља, а свет у процес велике конвергенције (смањивање глобалних неједнакости) (Arrighi, 2010, стр. 8–10).

ИДЕОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МАОИЗМА

Маоизам се, као посебна подврста марксизма, заснива на Маовој интерпретацији Марксове (Karl Marx) и Лењинове (Vladimir Ilyich Ulyanov Lenin) мисли. Основни циљеви маоизма били су успешно спровођење социјалистичке револуције

подразумева затварање гулага, заустављање масовних политичких прогона, промену имена градова, демонтирање споменика посвећених Стаљину, промену спољне политике итд. (Darabuš, 2022).

⁸ Ривалски односи Кине и СССР-а доводе и до краткотрајног Пограничног рата ниског интензитета 1969. године.

⁹ Меиснер (Maurice Meisner) је схватања да је Културна револуција трајала од 1966. до 1969. године, пре свега јер су се тада одиграли најрадикалнији и најбитнији догађаји у оквиру саме револуције (Mesnier, 1999, стр. 312–349), мада поменути историчар не негира и званично тумачење кинеске државе према којем је „декада Културне револуције“ трајала од 1966. до 1976. године (Mesnier, 1999, стр. 353).

¹⁰ Си Жонгсун (Xi Zhongxun), отац данашњег председника Си Ђинпинга (Xi Jinping), током Културне револуције, као бивши високи члан партије, био је јавно малтретиран и касније затворен. Такође, млади Си Ђинпинг је из Пекинга принудно послат у руралну унутрашњост Кине.

и уједињење Кине, због чега је разумевање маоистичке реинтерпретације марксизма неодвојиво од разумевања ширих карактеристика кинеског друштва прве половине 20. века. Тадашњу Кину одликује бројчана доминација сиромашног сељаштва. Због ове чињенице Мао одступа од основне марксистичке поставке да је радничка класа главни историјски субјект и носилац будућег социјалистичког друштва. Био је става да главни историјски материјал кинеске револуције треба да буде управо сељаштво, односно народне масе. Револуционарни потенцијал сељаштва, према Мау, проистиче из две карактеристике овог слоја:

„Осим њихових других карактеристика, 600 милиона становника Кине има две изузетне особености; они су, пре свега, сиромашни, и друго, празан лист папира. То може изгледати као лоша ствар, али заиста јесте добра ствар. Сиромашни људи желе промене, желе да раде ствари, желе револуцију. Чист лист папира нема мрље, и тако на њему се могу написати најновије и најлепше речи“ (Tse-tung, 1958a).

Док је, према Марковом мишљењу, неопходно да друштво прође кроз капиталистички развој да би се могла остварити социјалистичка револуција, према Мау су неразвијеност и сиромаштво кинеског друштва прве половине 20. века управо услов револуције. Сиромаштво и необразованост сељаштво чине подложним пропагандном деловању образоване револуционарне мањине, услед чега оно поседује потенцијал да буде револуционарно. Овде се уочава изражени степен волунтаризма у оквиру маоистичке мисли (Gregor & Chang, 1978; Gregor, 2019). Ако је сељаштво само глина коју група професионалних револуционара може према свом нахођењу обликовати, онда и сам успех револуције зависи од надахнутости и воље револуционарне елите. Маркс је сматрао да друштвено биће одређује друштвену свест (Marx, 1969, str. 9). Другим речима, према Марковом схватању, материјални класни положај би требало да доведе радничку класу до револуционарне свести, те самим тим и до револуционарног деловања. Лењин је био другачијег мишљења, сматрајући да радничка класа, због свог синдикалистичког размишљања, не може да развије револуционарну свест, већ ту свест код ње морају да развију професионални револуционари (Lenin, 1976, str. 27–29). Лењинов став је Мао још више радикализовао сматрајући да је сељаштво револуционарно јер професионални револуционари могу у њега најлакше уградити класну свест. Дакле, класна свест више не произлази из класног положаја, већ из праћења правоверне партијске доктрине, коју је волунтаристички одредила партијска врхушка (Gregor, 2019).

Волунтаристичко схватање револуционарне свести у маоизму повезано је и са волунтаристичким схватањем економског напретка. Није потребан поступни развој индустрије да би до социјализма дошло, већ уједињени колективни напор маса који, уколико је испуњен исправном револуционарном визијом, може Кину за кратко време винуту у неслућене висине економског развоја (Lieberthal, 2004, str. 63–64). Овакво становиште довело је до нереалне процене да ће Кина након неколико година Великог искорака напред, уз употребу рудиментарне сеоске колективне протоиндустрије, престићи Велику Британију у производњи челика (Gregor, 2019).¹¹ Маова

¹¹ „Са 11 милиона тона челика следеће године и 17 милиона тона за две године, свет ће бити потресен. Ако за пет година достигнемо 40 милиона тона, можда ћемо за седам година сустићи Велику Британију. Додајте још осам година и стићи ћемо САД“ (Tse-tung, 1958b).

визија економског развоја веома подсећа на ставове руских деветнаестовековних народњака. Док су класични марксистички тврдили да су град, крупна индустрија и са њима повезана радничка класа услов економског напретка и успешности социјализма, за народњаке је основна ћелија развоја социјализма у Русији требало да буде сеоска општина заснована на колективном власништву и комбинацији пољопривредне и протоиндустријске производње (Milios, 2018, стр. 33–34). Сличан став се уочава и у Маовој мисли, те он утопистички сматра да је велики скок индустријске производње остварив у оквиру неразвијеног кинеског села.¹²

Без обзира на инструменталистички однос према сељаштву, маоизам на њега гледа, ако не као на истински субјект револуције, онда бар као на основни материјал погодан за револуционарно обликовање, чиме сељаштво добија историјску позицију. Овакав однос према сељаштву је у контрадикцији са маоистичким концептом масовне линије по којем деловање партијског вођства, осим са „исправним“ схватањем марксистичке доктрине, треба да буде усклађено са тежњама и ставовима маса. Према доктрини масовне линије први облик партијског плана треба да произлази из теоријског усмерења и рационалне анализе друштвених прилика. Стварност на терену, ставови и хтења народних маса мењају конкретно деловање и саму операционализацију плана. Стога основ исправног револуционарног деловања постаје нова верзија плана, синтеза теоријског разматрања и масовних хтења (Karl, 2010, стр. 58–59; Lieberthal, 2004, стр. 64). Кинеска комунистичка партија је почетком четрдесетих година развила концепт масовне линије и по заузимању власти 1949. године није га у потпуности доследно спроводила (Lieberthal, 2004, стр. 65).

Супротно маоизму, у класичном марксизму се на сељаштво гледа са сумњом, као на реакционарни ситнобуржујски слој^{13 14} који треба поступно укинути након социјалистичке револуције. Маоизам, за разлику од класичног марксизма, исказује

¹² Мао се залагао и за економску и политичку самодовољност Кине и економску аутархичност различитих региона у оквиру Кине (Lieberthal, 2004, стр. 77–78). Мао сматра да је самодовољност нужен услов за очување кинеске националне суверености, успешно спровођење доктрине герилске одбране земље у случају напада на Кину и крајњи успех кинеске комунистичке револуције.

¹³ „Свака поједина сељачка породица готово је довољна сама себи, производи сама непосредно највећи дио предмета своје потрошње и тако средства за свој живот добива више у размјени с природом него у општењу с друштвом. Парцела, сељак и породица, поред тога, друга парцела, други сељак и друга породица. Скуп таквих парцела чини село, а скуп села чини депарتمان. Тако се велика маса ... формира простим сабирањем истоимених величина, као што крумпири у врећи чине врећу крумпира“ (Marx, 1975, стр. 106).

¹⁴ Одређени аутори истичу да је Мао сматрао да сељаштво има двоструку природу. Са једне стране, сиромашни сељаци имају револуционарни потенцијал и погодни су за идеолошко обликовање. Са друге стране, сељаштво има склоност да се понаша партикуларно и „ситнобуржујски“. У неким Маовим говорима и делима стога се уочава став да партију и сељаштво мора да води радничка класа која, према класичном марксизму, представља „истински“ револуционарни субјект (Knight, 2007, стр. 67–107). Међутим, због неразвијености радничке класе у Кини, појам „радничка класа“ се углавном везивао за појам „комунистичка партија радничке класе“, те су се професионални револуционари као они који су „исправно“ тумачили интересе радништва, неминовно успоставили као вође сељаштва.

већи степен неповерења у интелектуалце (Lieberthal, 2004, str. 70–72). Будући да се интелектуални слојеви по својим карактеристикама разликују од већине (а притом се и означавају као традиционалистички, критизерски и они који промовишу неједнакост [Lieberthal, 2004, str. 70–72]), маоизам се поистовећује исправно са већинским и на тај начин, уз екстремни волунтаристички елитизам, изражава и екстремни облик популизма и антиинтелектуализма. У доба борбе са јапанским окупатором и Куоминтангом, услед потребе за масовном народном подршком, у исправне класе се осим сељаштва убрајају и радништво, интелигенција и национална буржоазија (Chun, 2006, str. 150). Међутим, када се усталио, Маов режим се окренуо против слојева и класа које су својим наводним заступањем капитализма и традиционализма угрожавале револуцију. У различитим чисткама, од којих је највећа била Културна револуција, прогањане су и убијане стотине хиљада припадника интелигенције, имућног грађанства, али и политичких неистомишљеника у оквиру партије.¹⁵

Осим у неповерењу у одређене слојеве, узрок Културне револуције се може наћи и у самом Маовом погледу на револуцију. Схватања је да се револуција не завршава самим заузимањем власти и радикалном променом економског система, већ да је она процес који, у сфери духовне надградње, стално траје.¹⁶ Револуција, да би била успешна, сталним насиљем мора да чисти саму себе од старих идеја, старе културе, старих обичаја и старих навика (Meisner, 1999, str. 195–196, 291–309). Одатле је

¹⁵ Маоистичко неповерење у интелектуалце је врло вероватно повезано са отклоном према историјском наслеђу класично образованог преткапиталистичког мандаринског слоја. Ово неповерење се савршено огледа у следећој Маовој изјави: „Превише школовања је штетно. Превише образовања је штетно за човека. Не одобравам читање толико књига. Контрапродуктивно је превише учити. Књиге о марксизму треба читати, али не превише. Биће довољно десетак књига. Ако читамо превише, можемо ... постати књишки мољци, догматичари, ревизионисти“ (Tse-tung, 1964).

¹⁶ Маово инсистирање на важности перманентне културне револуције је увезано са његовим ставом да развитак производних снага, односно технологије, није пресудни узрочник друштвених промена. Мао сматра да промена најпре произлази из карактера производних тј. класних односа (Milios, 2018, str. 21–22), али и културних промена у сфери духовне надградње. Веровање да се волунтаристичким деловањем у сфери културе може остварити успешна револуција било је пријемчиво за леве западне интелектуалце (нарочито француске) током шездесетих година. Многи од њих су из маоизма преузели концепт културне револуције, а неки себе чак и означавали као маоисте (Wolin, 2010, str. 1–25). Појам културне револуције био је компатибилан са Грамшијевим (Antonio Gramsci) ставом да се пре револуције у материјалној бази мора поразити културна хегемонија виших класа у духовној надградњи (Sassoon, 1991, str. 229–231) и са Маркузовим (Herbert Marcuse) инсистирањем да револуцију на Западу не може спровести „корумпирана“ радничка класа у сфери економије, већ само маргинализоване друштвене групе у сфери културе (Marcuse, 1968, str. 65). Може се, стога, изнети хипотеза да су маоистичко померање ка културној сфери и инсистирање на деконструкцији старих вредности били један од извора инспирације за француске постструктуралисте по којима друштвена доминација произлази из начина на који одређена култура конструише доминантан дискурс. Мишел Фуко (Michel Foucault), један од најзначајнијих представника постструктурализма, у периоду одвијања кинеске Културне револуције тврдио је да је инспирисан догађајима у Кини и највише симпатија гајио према маоистички опредељеним француским студентима (Wolin, 2010, str. 288–308).

револуција за Маа појачани и искристалисани процес културног класног рата схваћен као закон историје: „Класе се боре, неке класе тријумфују, друге бивају елиминисане; таква је историја цивилизације хиљадама година“ (Tse-tung, 1967c, стр. 428). Премда је сељаштво сматрао исправним револуционарним материјалом, ни оно обично није пролазило боље од сумњивих класа, пре свега јер је, зарад успешности револуције, Мао био спреман да прихвати „неопходност“ значајног трошења овог „материјала“. Коментаришући поразне последице Великог искорака напред, тврдио је да би био спреман да жртвује и 300 милиона Кинеза уколико би то омогућило успешан пут у комунизам (Deng, 2011, стр. 81). Такође, од народа и чланова партије је окрутно тражио да схвате и сопствену смрт као „ђубриво“ које омогућава раст и развој комунизма: „Смрт има своје предности јер ствара ђубриво. Кажете да не желите да постанете ђубриво, али заправо хоћете. Морате бити ментално спремни“ (Tse-tung, 1958c).

Мали је корак од поистовећивања сељаштва са народним масама до поистовећивања народних маса са нацијом. Револуционарна борба кинеског сељаштва се у маоизму изједначава са борбом Кине као „нације-пролетера“ против експлоатације „нација-буржуја“. Из овакве дихотомије се развија и подела земаља света на три блока: земље првог света, којима припадају суперсиле попут САД и Совјетског Савеза, земље другог света, у које спадају Европа, Канада, Јапан и остатак глобалног севера, и земље трећег света, у које спадају експлоатисани народи-пролетери (Gillespie, 2004, стр. 123).¹⁷ Стога се, како наводи Мао, кинеско сељаштво не бори само за своје национално и социјално ослобођење, већ за ослобођење свих угњетених „народа-пролетера“ од експлоатације империјалних земаља, добијајући тиме глобалну историјску мисију (Tse-tung, 1967b, стр. 196, 337).¹⁸ Са оваквим теоријским оквиром повезана је и револуционарна војна стратегија коју предлаже маоизам, једина заокружена војна стратегија икада створена на левици. Светска револуција треба да се спроведе опкољавањем глобалног града од стране глобалног села. Светско сељаштво, према овом становишту, треба да уђе у општи народни герилски рат у којем ће трећи свет победити први (Cook, 2011, стр. 289–290). На нивоу појединачне државе маоистичка револуционарна стратегија се манифестује кроз концепт народног рата. Он се може дефинисати као рат у којем револуционарна партија, слабија страна, превазилази конвенционалну војну снагу капиталистичке државе или окупатора, кроз асиметричну кампању засновану на подршци нижих класа (сељаштва и радништва). Герилски

¹⁷ Теорија о три блока била је противуречна поступном отопљавању односа између Кине и САД током седамдесетих година 20. века. До овога је дошло најпре због све лошијих односа између Кине и Совјетског Савеза, али и због страха Маа и кинеског руководства од потенцијалног савезништва Совјетског Савеза и САД. Отопљавање односа са САД и осталим капиталистичким државама један је од пресудних фактора који су довели до кинеског убрзаног економског развоја осамдесетих и деведесетих година.

¹⁸ Маоистичка подела земаља на три класна блока је несумњиво била повезана са теоријом зависности, те тиме посредно и са светско-системским теоријама. О идеолошкој повезаности маоизма и теорије зависности сведочи и следећи пример. Самир Амин (Samir Amin), утемељивач теорије зависности, као студент је био под значајним утицајем маоизма и учествовао у раду париских маоистичких кружока, а као сазрели интелектуалац написао књигу посвећену маоистичком економском моделу у којој исказује донекле афирмативан став према овој идеологији (Amin, 1981).

револуционарни покрет, као држава у настајању, бори се против постојећих државних структура поступним придобијањем народних маса и стварањем независне политичке организације на руралним периферним територијама над којима централна држава нема потпуну контролу (пролонгирани народни рат). Када револуционарни покрет, услед директног или индиректног преузимања контроле над свим руралним подручјима, постане јачи од централне државе, тада креће у отворени рат са њом с циљем освајања најбитнијих урбаних подручја и коначног преузимања власти (Cook, 2011, str. 289–290; McCormick, 2006, str. 20–26). Због залагања за концепт народног рата и победе глобалног села над глобалним градом, кинески маоисти су активно учествовали у извозу револуције у друге земље.¹⁹

ОДНОС МАОИЗМА ПРЕМА НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ

Зарад разумевања односа између маоизма и национализма неопходно је прво размотрити шири контекст у коме је маоизам настао. Претходно је напоменуто да су током прве половине 20. века кинески интелектуалци били изразито антитрадиционалистички и националистички опредељени. Услед неповерења у традицију класичног конфучијанства, кинески интелектуалци теже да одговор за кинеско национално питање нађу у западној интелектуалној традицији. Првобитно је већина интелектуалаца на сам Запад гледала изразито позитивно. Овај „љубавни однос“ са Западом се нагло завршио Версајским договором по коме су бивше немачке колоније у Кини предате Јапану. Оваква одлука западних сила условила је 1919. године избијање општенародне побуне са захтевом за враћање кинеских територија матици. До дефинитивног раскида са Западом довело је убијање учесника антивојерсајских и антијапанских демонстрација у градовима под управом британске и француске војске (Meisner, 1999, str. 17–18).

Ипак, овај раскид се манифестовао најпре као губљење вере у западну либералну мисао. Одбацивањем западног либерализма, већина кинеских интелектуалаца се није вратила традиционалном конфучијанству, већ је преузела радикалну западну мисао као основни инструмент за остваривање националног уједињења и модернизације друштва. „Запад који критикује главне токове Запада“ је стога постао основ за националну и социјалну револуцију у Кини. Део интелектуалаца блиских Куоминтангу је почео да се поиграва са фашистичким идејама. Насупрот томе, лево крило кинеске интелектуалне сцене се окренуло комунизму као основном инструменту за остваривање кинеских националних циљева. Дакле, за разлику од већине класичних марксистичких покрета који су били интернационалистичког опредељења, кинески комунисти су постали комунисти да би кроз кохерентан политички програм остварили своје националистичке циљеве (Meisner, 1999, str. 17–20; Schoppa, 2006, str. 207–209). Мао Цедунг стога, као истински комуниста, а уједно искрени националиста, романтичарски описује основне карактеристике кинеске нације:

¹⁹ Велики број латиноамеричких, индијских и афричких револуционара и вођа герилских покрета је током шездесетих година одлазио у Кину на идеолошку и војну обуку (Lovell, 2019, str. 4–5).

„Ми, кинески народ, имамо дух да се боримо против непријатеља до последње капи наше крви, одлучност да повратимо изгубљену територију сопственим напорима и способност да стојимо на сопственим ногама у породици народа“ (Tse-tung, 1967a, стр. 170).

Главни задатак кинеске комунистичке револуције, осим унутрашње социјалне промене, треба да буде уједињавање кинеских територија и остваривање међународног престижа Кине. На интернационализам се притом не гледа као на одсуство национализма, већ као на стање братства међу једнаким народима и средство за остваривање ужих националних циљева. Како сам Мао истиче:

„Морамо се ујединити са пролетаријатом свих капиталистичких земаља, са пролетаријатом Јапана, Британије, Сједињених Држава, Немачке, Италије и свих других капиталистичких земаља, пре него што буде могуће срушити империјализам, ослободити нашу нацију и народ и ослободити остале нације и народе света“ (Tse-tung, 1967b, стр. 337).

Маоизам сматра да кинеска нација има и историјску мисију у спровођењу светске револуције која ће довести до националног ослобођења других покорених народа. Кинеске масе треба да предводе „трећи свет“ у борби за слободу, а кинеска револуција треба да створи политички, идеолошки и војни модел за успешно спровођење револуције у неразвијеним земљама. Каква је есенција односа између маоизма и национализма најбоље сажето показује следећи Маов исказ:

„Кина је ... жртва агресије. Кинески комунисти стога морају комбиновати патриотизам са интернационализмом. Ми смо истовремено интернационалисти и патриоте, а наш слоган је ‘Борите се за одбрану отаџбине од агресора’. Јер само борбом у одбрани отаџбине можемо победити агресоре и постићи национално ослобођење. И само постизањем националног ослобођења биће могуће да пролетаријат и други радни људи остваре сопствену еманципацију. Победа Кине и пораз освајачких империјалиста помоћи ће народима других земаља. Тако се у народноослободилачким ратовима примењује интернационализам“ (Tse-tung, 1967b, стр. 196).

Овде је важно видети како је Мао дефинисао нацију и националну мањину. Према Мау у кинеску нацију није спадала само доминантна Хан етничка група већ и националне мањине. Иако је Хан култура претежно утицала на карактер кинеске нације, у њу Мао укључује и националне мањине попут Ујгура, Тибетанаца и Монгола. С обзиром на то да су сви они као и Хан Кинези жртве империјализма, али такође део револуционарних народних маса, њима се укида суштинско право на самоопредељење и номинално обезбеђује само ограничено право на аутономију. Праве интересе националне мањине не могу остваривати самостално, већ искључиво у оквиру ширих кинеских маса и под вођством Кинеске комунистичке партије. Будући да је Кина током владавине Ђинг династије и Куоминтанга била жртва империјализма, нова комунистичка Кина је сматрала да се интереси кинеског народа, укључујући и националне мањине, једино могу реализовати пуним територијалним интегритетом, односно враћањем под кинеску контролу свих територија над којима су ранији облици кинеске државе имали суверенитет. Дакле, комунисти су за свој циљ поставили

враћање свих области на којима је раније била суверена кинеска држава, како оних где је већина популације било Хан становништво, тако и оних које су биле упориште мањинских народа (Howland, 2011).

УТИЦАЈ МАОИЗМА НА ДРУГЕ ПОЛИТИЧКЕ ПОКРЕТЕ

Осим за кинеско национално ослобођење, маоизам је у другој половини 20. века имао пресудан утицај на развој различитих левичарских политичких покрета. Неки од њих се у потпуности могу означити маоистичким, док други преузимају само неке од основних елемената маоизма:

1. схватање сељаштва као основног револуционарног материјала;
2. национализам;
3. герилска доктрина ратовања.

Већина маоизмом инспирисаних покрета никада није успела да заузме власт у својим државама. Међу оваквим покретима бројни су остали и данас активни попут маоистичке гериле у Индији (наксалити) (Philip, 2023) и различитих герилских покрета у Латинској Америци. Посебно се издваја перуански Блистави пут који је наставио самостални идеолошки развој основних маоистичких постулата, а током крвавог грађанског рата осамдесетих година озбиљно дестабилизовао Перу (Gorriti, 1999, str. 185–186; Strong, 1992, str. 23–28). Од покрета који јесу освојили власт најзначајнији су покрети вијетнамских и камбоџанских комуниста. За време борби са француским и америчким окупаторима, вијетнамски комунисти су били у савезу пре свега са вијетнамским сељаштвом, а основни начин борбе засниван је на доктрини народног рата. Попут кинеских маоиста одликовали су се високим степеном национализма и временом су револуционарни курс заменили курсем „реформског комунизма“ (Gillespie, 2006, str. 155–158; Womack, 2006, str. 154–159; Phuc, 2021). Иако су односи између вијетнамских и кинеских комуниста често били турбулентни, па чак и непријатељски у периоду по завршетку Вијетнамског рата (Womack, 2006, str. 26–27), несумњиво је да је кинески маоизам значајно утицао на основне постулате вијетнамског комунизма, који се стога, ако не као у потпуности маоистички, у најмању руку треба означити као близак маоизму.

Камбоџански комунисти су, под вођством Пола Пота (Pol Pot), све постулате маоизма довели до њихових крајњих тачака. Маоистичка сумња у урбане слојеве се код камбоџанских комуниста манифестовала кроз физичко уништавање градова, док је маоистички национализам подигнут на ниво шовинизма тежњом ка физичком истребљивању свих националних мањина. Аграрни социјализам је у Потовој реинтерпретацији маоизма подразумевао враћање свих појединаца друштва на стадијум предмодерног сељаштва, са циљем да се примитивном производњом пиринча оствари аутархичност у аграрном сектору која би била наводни гарант даљег самосталног пута у социјализам (Carney, 1992, str. 13–37; Jackson, 1992, str. 37–79; Twining, 1992, str. 109–151).

Маоизам је остварио битан утицај и на албански комунистички покрет. Комунистичка власт (1944–1990) на челу са Енвером Хоџом (Enver Hoxha) шездесетих година је захладила односе са Совјетским Савезом. На идеолошком нивоу наведено је

било узроковано Хрушчовљевом дестаљинизацијом, док је на дубљем нивоу до овог разлаза дошло услед совјетске спремности на дипломатске односе са југословенским комунистима и другачије визије економског развоја Албаније (албански комунисти су тежили усредсређивању на стварање тешке индустрије, а развоју туризма, повртарства и воћарства су примат давали Совјети) (Meehilli, 2017, стр. 191–203). Од шездесетих година албански комунисти улазе у савез са Кином која првенствено постаје главни извор економске помоћи, а временом и идеолошке инспирације. Културна револуција албанске комунистичке власти се огледала у рушењу, пренамени и затварању верских објеката, забрани права на верско изражавање, увођењу атеизма као обавезног за све грађане и организацији војске по принципима народног рата (укидање војних чинова) (Vickers, 1999, стр. 194–196, 224). Албански комунисти су били слични маоизму и по високом степену национализма.²⁰ По отопљавању односа Кине и САД и доласку реформских комуниста на власт у Кини, албанско комунистичко руководство се дистанцира од Кине и проглашава себе за једине праве представнике комунизма који се, осим против капитализма, боре и против свих облика социјалистичког ревизионизма, укључујући и кинески (Vickers, 1999, стр. 201–203).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Након отклона од класичног маоизма, десна струја у партији је тврдила да је Маова идеологија 70% тачна и 30% погрешна. Реформистичка власт је тежила одвајању од економске политике маоизма и ослобођењу од дестабилизујућег утицаја маоистичког радикализма. Због овог настојања, реформски комунисти отварају Кину ка светском капитализму и реорганизују партију тако да уместо једне личности одлуке доноси колективно тело сачињено од најбитнијих чланова партије. Ипак, Денг и његови следбеници су покушавали да сачувају привид континуитета између њихове и Маове власти и идеологије. Наведена намера реформисаних комуниста произлазила је пре свега из потребе за повезивањем са најпозитивнијим учинком Маовог наслеђа – ослобођењем и уједињењем велике кинеске нације и историјским раскидом са „веком понижења“. Без обзира на овај велики успех, Маов фанатизам је током три деценије његове владавине одвео милионе људи у смрт и држао друштво у стању перманентног грађанског рата ниског интензитета. Осим тога, Маова „лева скретања“ су спречила Кину да до краја испоји свој неслућени друштвени и економски потенцијал. Тек је успостављање мешовитог државног капитализма од стране нових реформских комуниста омогућило Кини убрзани економски развој и положај централне државе светског капитализма у 21. веку.

Незаобилазна је чињеница да су делови маоистичке мисли оставили неизбрисив траг на различите идеологије, од којих неке на први поглед имају врло мало сличности

²⁰ Један од разлога за забрану религија био је и Хоцин страх да ће оне поделити младу албанску нацију. Комунистичка власт је, с циљем учвршћивања националног култа, подржавала настанак и развитак квазинаучних теорија о историјској вези Албанаца са Илирима, док је додатно стимулисала грађане да деци не дају муслиманска и хришћанска имена, него наводно „илирска“ имена (Lubonja, 2002, стр. 96; Vickers, 1999, стр. 196).

са маоизмом. Савремена доктрина асиметричног ратовања, више или мање успешно примењена од стране различитих радикално-левичарских и исламистичких покрета, под значајним је утицајем Маове концепције народног рата. Концепт културне револуције је уз Грамшијева, Маркузеова и Фукоова теоријска разматрања несумњиво једна од мање познатих претеча савремене *woke* левице окренуте идентитетским питањима. Маово поистовећивање нижих класа и народних маса са нацијом донекле има одобравање у различитим круговима радикалне и популистичке деснице.

Међутим, историја маоизма указује на разарајући потенцијал основних маоистичких принципа, услед чега се и сам маоизам може окарактерисати као посебан облик идеалистичког „левог скретања“. Идеализам маоистичке мисли огледа се у одбацивању основног марксистичког схватања да друштвено биће одређује друштвену свест зарад становишта да исправна револуционарна свест одређује друштвено биће. Различит облик примене маоистичких постулата код вијетнамских, камбоџанских и албанских комуниста показује да је маоистичка повезаност са национализмом његова највећа предност, али уједно и потенцијална опасност. Са једне стране, маоистички национализам је инспирисао многе покорене народе на стварање сопствених антиимперијалистичких и прогресивних национализама што се може означити позитивном тековином маоизма. Са друге стране, поистовећивање народних маса са етничком нацијом уз изражен револуционарни жар ствара потенцијалну претњу да се из еманципаторског национализма склизне у екстремне форме шовинизма, на шта указује неславни пример камбоџанских и албанских комуниста.

Stefan V. Mandić¹
University of Belgrade, Faculty of Philosophy,
Department of Sociology
Belgrade (Serbia)

MAOISM: AN ANALYSIS OF ITS DEVELOPMENT AND RELATION TOWARDS THE NATIONAL QUESTION

(Translation *In Extenso*)

Abstract: Most intellectual circles and political movements of the radical left, both traditional and modern, are mainly characterized by a negative, indifferent or instrumentalist attitude towards the nation and the national question. In contrast, Maoism showed greater willingness not to associate the consideration of changes and the revolution solely with the acting of the class, but also of the nation. In other words, Maoism did not hesitate to strive towards ideological radicalism and revolutionary principles, while simultaneously being national, and that is why it constitutes a specific form of the radical left that deserves a detailed scientific analysis. Therefore, the main aim of this paper is to determine the most important characteristics of the Maoist theory and ideology, the path of idea evolution within Maoism and the manner in which Maoism understands the nation. The first part of the paper contains the analysis of the historical context leading to the emergence of Maoism, followed by the history overview of the Chinese Communist Party, mainly during the period when it was led by Mao Tse-tung (Mao Zedong). The second part of the paper deals with the analysis of the basic characteristics of Maoism, its attitude towards the national question and its influence on other political movements.

Keywords: China, Maoism, nation, nationalism

INTRODUCTION

Throughout its long history, China has been one of the technologically most developed civilizations (Gunder, 1998, pp. 193–203). During the Middle Ages, this country was more developed than Europe in almost all spheres of social life. Europe outpaced China in agricultural production in the 11th century AD (Brenner, 2006, p. 197; Mann, 1986, p. 378), although China was the leader in all other spheres; in the number of literate inhabitants, the development of the bureaucratic apparatus, pre-modern technological inventions etc. (Deng, 2002, p. 2; Mandić, 2022, pp. 11, 226, 229). Nevertheless, while the centralized pre-capitalist

¹ stefan.mandic@f.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0003-4531-4436>

socio-economic formation was dominant in China (tributary formation, patrimonialism), decentralized feudalism was established in Europe in the 8th century AD (Antonić, 1995, p. 241; Mandić, 2022, pp. 195–196, 195–205). According to the thesis of the author of this paper, it was the decentralization of Europe that enabled the merchant class to accumulate money undisturbedly and use it in the function of capital through its interaction with the hired labour (the medieval poor living in towns). This led to the emergence of capitalism as a minor economic formation within decentralized feudalism. On the other hand, the Chinese imperial patrimonial order, although technologically more advanced, prevented the creation of an independent capitalist class in Chinese society (Deng, 2002, pp. 297–301; Mandić, 2022, pp. 206–210, 231–235).

From a minor socio-economic formation, European capitalism gradually turned into a world's capitalist economy in which central capitalist countries reduced the majority of non-European societies to the status of periphery and semi-periphery (Wallerstein, 1986, pp. 68–76). During the 19th century, because of this process, there was Great divergence, whereas Northwest Europe and North America, due to accelerated economic growth, became multiply more developed than the rest of the world (Court, 2019). The 19th century and the first half of the 20th century are also characterized by the deconstruction of the Chinese pre-modern patrimonial order and the attempt of the European powers to reduce China to the status of a peripheral country within the world capitalist system (Mandić, 2022, p. 234). The internal chaos, caused under the destabilizing influence of imperialism, led to a general crisis of Chinese society and the collapse of the traditional imperial (patrimonial) order (Meisner, 1999, pp. 5) and an age marked by the Chinese as the “Century of Humiliation” (1839–1945).

THE CENTURY OF HUMILIATION AND THE CREATION OF MODERN POLITICAL MOVEMENTS IN CHINA

Although the “Century of Humiliation” had a pronounced negative effect on Chinese society in broader terms, it also created the foundations for the development of modern Chinese political ideologies. The collapse of the patrimonial empire caused the gradual establishment of capitalist relations, primarily in port cities economically connected with foreign colonial powers. However, this process was rather slow. Out of 400 million inhabitants in China in 1911, only one million consisted of the urban working class (Meisner, 1999, pp. 5–6). The slow increase in the working-class numbers was related to the slow increase in GDP, which on average amounted to only 0.5% during the second and the third decades of the 20th century (Nolan, 1993, p. 36). Regardless of the fall of the pre-modern imperial order in 1911, traditional economic relations still prevailed in villages. Besides poor peasants, the second most important class in villages was the aristocracy coming from the former Mandarin class.² The fall of the empire also marked the fall of the state

² Chinese aristocracy of the first half of the 20th century is not a pure form of feudal class, but a separate form of quasi-feudal wealthy peasantry. Its predecessors were learned bureaucrats (mandarins), who received land from the patrimonial state as a (prebendal) compensation in return for their administrative services (Mandić, 2022, pp. 224–229; Weber, 1976, pp. 136–138).

structure which protected the interests of the rural nobility, and this group's social power became weaker and weaker (Meisner, 1999, p. 7).

China's class structure was such that no social group alone could be the bearer of social change. On the one hand, the newly-created classes (capitalists and the working class) were not sufficiently numerous to be able to cause any social change. On the other hand, agrarian classes were either on the decrease (aristocracy) or atomized and of traditional economic orientation (peasantry). Because of the above-mentioned, the decisive role in the creation of modern political movements was assumed by intelligentsia. Wealthy peasants' sons who had broken up with their fathers' ways, the traditional Confucian worldview and village life, constituted the majority of the newly-emerging intelligentsia (Meisner, 1999, pp. 3–11). This strong divergence from their own fathers' tradition and the feeling of being nationally threatened led to the formation of two important ideological and theoretical positions among the secular intellectual youth:

1. anti-traditionalism – the position that Confucian ethics, on which the imperial order was based, is inefficient and morally corrupted, so that it must be replaced by a new ideological narrative;

2. nationalism – pronounced anti-imperialism and advocacy for the unification of all Chinese territories and the struggle against colonizers (Meisner, 1999, pp. 12–16).

During the first half of the 20th century, Chinese intelligentsia formed two major political movements: nationalist and communist. The former, called Kuomintang, was an eclectic movement of national revolutionaries with an important role in the destruction of the imperial order in 1911. After the period of instability and partition of China, Kuomintang, with the aid of the Soviet Union, managed to establish control over significant parts of the Chinese territory and to rule them until 1949. Two most outstanding leaders of the movement were Sun Yat-sen and Chiang Kai-shek. Kuomintang can be considered an ambivalent political organization because in its activities it “flirted” both with the right-oriented and left-oriented ideologies. Some authors believe that, by its characteristics, Kuomintang may be defined as a (proto)fascist organization. This claim is corroborated by the existence of the party's paramilitary troops of blue-shirts, whose emergence was inspired by German Nazism (Schoppa, 2006, pp. 207–208).³ In contrast, Kuomintang's left wing accepted a special version of Marxism, different from Chinese communists' Marxism (Byres & Mukhia, 1985, p. 207). All the above-mentioned leads to a conclusion that Kuomintang was characterized by ideological anomy which prevented it to define more clearly its political goals.

In the period between 1921 and 1927, Kuomintang integrated in itself the members of the Chinese Communist Party founded in 1921. This course of events was crucially influenced by the Soviet Union which, by supporting Kuomintang, strived towards obtaining an ally country in Asia. The Soviet Union even advised Chinese communists to give up the socialist revolution for the sake of focusing on national liberation, unification and implementation of the “bourgeois” revolution through cooperation with Kuomintang. After the peasants' and workers' rebellions between 1925 and 1927, partly supported by communists, Kuomintang turned against its left wing and the communists after all. This

³ Furthermore, another movement that can be labelled as (proto)fascist is the New Life Movement founded by Chiang Kai-shek, which had a pronounced militarist orientation (Schoppa, 2006, pp. 208–209).

was caused by the fact that urban bourgeoisie and wealthy peasantry, the opponents of the improved position of the working class and the agrarian reform, with time achieved an evident influence on Kuomintang's politics. Therefore, Chaing Kai-shek began a brutal attack on the Chinese Communist party in 1927, which led to its substantial weakening and complete disappearance in urban areas. Although almost all Chinese classes were anti-imperialistically oriented, they significantly differed regarding the domestic economic order, thus preventing Kuomintang from creating an ideology that would unite entire society. Despite the fact that the class structure prevented the creation of a democratic society and the occurrence of a true "bourgeois" revolution, during the first three decades of the 20th century, upper classes were sufficiently strong to stop all significant attempts at a socialist revolution. That is why Kuomintang's regime was established as a regime of the military junta which, apart from national goals, gradually assumed the protection of the interests of China's upper classes (Meisner, 1999, pp. 20–30).

A SHORT OVERVIEW OF THE HISTORY OF THE CHINESE COMMUNIST PARTY

Before the analyses of the main characteristics of Maoism, we will give a short overview of the history of the Chinese Communist Party from its parting with Kuomintang until Mao Tse-tung's death (1927–1976). After being banished from urban areas, the Chinese Communist Party withdrew to rural areas, taking power in the province of Jiangxi in 1927–1934 (Meisner, 1999, pp. 31–32). During 1934, Kuomintang launched a strong offensive against the communist who, covering almost 10,000 kilometres and losing more than 90% of its members in the Long March, moved from the province of Jiangxi to the northern province of Shanxi. In the course of the Long March, Mao Tse-tung suppressed the pro-Soviet elements in the party which believed that the Communist Party should focus its activities in urban areas.⁴ By establishing himself as a *de facto* leader of the Party and the Red Army, Mao directed the Party's activities towards rural areas⁵ (Barnouin & Yu, 2006, p. 62; Feigon, 2002, pp. 58–59; Meisner, 1999, pp. 33–37). In 1936 the communists agreed to a truce with Kuomintang, aimed at fighting together against the Japanese oppressor (Leung, 1992, p. 60). After the liberation from the Japanese occupation in 1945⁶, the renewed civil war was entered by the communists, now stronger thanks to the support of the majority

⁴ Although Mao's revolutionary strategy was somewhat different from the Soviet strategy (Meisner, 1977, p. 34), after the informal takeover of power over Chinese communists, he did not lose Soviet support (Feigon, 2002, pp. 58–59).

⁵ Mao became the official leader in 1943, when he was appointed the Chairman of the Politburo of the Secretariat of the Central Committee of the Chinese Communist Party (Barnouin & Yu, 2006, p. 92).

⁶ The Japanese occupation of China is considered one of the most brutal conquests in the history of humanity. According to the estimates of Western historian Rudolph Rummel, the Japanese occupiers killed 3,949,000 Chinese, while the total number of casualties of war-caused murders, starvation or diseases amounted to 10,216,000 (Rummel, 1991, p. 348). Only in the Nanking Massacre as many as 300,000 civilians and military prisoners were killed (Chang, 2011, p. 100). The Japanese occupation is also infamous for the existence of Unit 731, in which monstrous biological and chemical experiments were performed over Chinese, Korean and Soviet civilians and war prisoners (Wells, 2002, p. 42).

of peasantry. The communists won over the peasants because of the agrarian reform implemented in the territories under their control, as well as because of the perception of the communists as true Chinese patriots and more efficient fighters against the Japanese than Kuomintang. Despite Kuomintang's better armaments, the communists led by Mao Tse-tung, as a more organized, motivated and popular movement, managed to win and take power in 1949 (Meisner, 1999, pp. 38–41, 50–51).

Mao Tse-tung had the greatest influence on the character of Chinese society in the period between 1949 and 1976. After the “Century of Humiliation”, China was once again united. As early as the 1960s, it successfully developed the nuclear bomb, while in 1970 it sent a satellite to space. During Mao's reign, the number of inhabitants increased from 540 million to 937 million; GDP rose on average by 6.14%, longevity was substantially lengthened, while the majority of the population obtained literacy (Meisner, 1999, p. 415; Muzhen, 1992, p. 15; Peterson, 1997, pp. 5–6; Yao, 2020, p. 5). In contrast, many “counter-revolutionary” individuals were exiled, humiliated, made to commit suicide or killed. In a short period from the communists' coming to power, three mass purges were conducted in China. In the Campaign to Suppress Counter-Revolutionaries (1950–1952), according to Mao's personal estimates, approximately 700,000 people were killed (MacFarquhar, Cheek, Wu, 1989, p. 142). During the Campaign, there were also two simultaneous organized persecutions of wealthy urban inhabitants, known as Three-anti and Five-anti campaigns (Chen & Chen, 1953).

After the first relatively successful five-year plan (1953–1958), Mao's ideas had a crucial influence on the character of the next plan called the Great Leap Forward (1958–1962). Mao's plan stipulated that peasantry, by working in collective village co-operatives and by combining agricultural work with rudimentary proto-industrial production, should lead to the country's accelerated industrialization. Unrealistic goals and poor operationalization caused a decrease in agricultural and industrial production. The failure of the Great Leap Forward, together with the floods, caused great hunger in which, according to certain estimates, died as many as 30 million inhabitants (Meisner, 1999, pp. 191–192, 204–205, 236–239; Sen, 1999). Due to the devastating results of the Great Leap Forward, Mao stepped down from the leadership of the country while retaining the position of the Chairman in the Party. A more moderate faction led by Liu Shaoqi and Deng Xiaoping took leading positions in the state. However, Mao managed to keep substantial informal power. Nikita Khrushchev's criticism of Stalin⁷ was used by Mao to accuse the Soviet leadership of betraying the revolution due to the alleged adoption of a revisionist course, which became the reason for the cooling relations with the USSR during the 1960s.⁸ The real reason for such cooling

⁷ The destalinization process began immediately after Stalin's death in 1953, by freeing political prisoners and by political rehabilitation of those killed in Stalinist purges in Khrushchev speech at the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union in 1956, when Stalin's personality cult and Stalin's twisting of “true” Marxism-Leninism were criticized, which strengthened destalinization. As an official policy, destalinization implies closing down gulags, stopping mass political persecutions, changing city names, disassembly of the monuments dedicated to Stalin, a shift in foreign politics etc. (Darabuš, 2022).

⁸ The rivalry between China and the USSR also led to the short-lasting low-intensity Sino-Soviet Border Conflict in 1969.

was Mao's fear of better relations between the USSR and the USA, and of China's isolation because of Khrushchev's new doctrine of peaceful co-existence of the USSR and the USA (Luthi, 2008, pp. 46–49; MacFarquhar & Schoenhals, 2006, pp. 3–8).

Because of ideological radicalism and, according to some authors, to weaken the moderate faction in power, Mao initiated the Cultural Revolution in 1966. The main objective of the Cultural Revolution (1966–1976)⁹ was to destroy Confucian traditionalism and “reactionary” classes which allegedly threatened the revolution. Therefore, the radicalized student youth, gathered in the Red Guards, was allowed to attack, harass and kill the representatives of the Party with different opinions, wealthier peasants, intelligentsia, urban class groups such as clerks, doctors, teachers etc. According to Chinese estimates, this persecution of the unsuitable took as many as 400,000 lives. In the “revolutionary re-education” of the unsuitable, many members of the Chinese elite were killed; Deng Xiaoping's son¹⁰, for example, became paraplegic after being thrown out (or allegedly jumping) from a four-storey building (MacFarquhar & Schoenhals, 2006, pp. 86–131; Mesnier, 1999, pp. 312–325, 352–355, 366–340; Stewart, 2001, p. 72). After Mao's death in 1976, power in China was taken over by moderate communists who, led by Xiaoping, turned towards “socialism with Chinese characteristics”. A new form of Chinese socialism in its essence was not “real-socialist”, but it led to the emergence of state combined capitalism instead. The Chinese version of state capitalism proved to be one of the economically most efficient systems (with the average increase of 9.44% between 1978 and 2018 (Yao, 2020, p. 6), thus rapidly ranking China among the developed countries, and placing the world into the process of great convergence (reduction of global inequalities) (Arrighi, 2010, pp. 8–10).

IDEOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MAOISM

Maoism as a special sub-category of Marxism, is based on Mao's interpretation of Karl Marx's and Vladimir Ilyich Ulyanov Lenin's thought. The main goals of Maoism were the successful implementation of the socialist revolution and the unification of China, and that is why the understating of the Maoist reinterpretation of Marxism is inseparable from the understanding of Chinese society's broader characteristics in the first half of the 20th century. At that time, China was characterized by the dominance of the more numerous poor peasants. Because of this fact, Mao deviated from the basic Marxist postulate about the working class being the main historical subject and bearer of future socialist society. He believed that the main historical material of the Chinese revolution should be peasantry itself, i.e., the masses of people. The revolutionary potential of the peasantry, according to Mao, derives from two characteristics of this class:

⁹ Maurice Meisner thinks that the Cultural Revolution lasted from 1966 to 1969, primarily because in that period the most radical and important events within the revolution itself occurred (Mesnier, 1999, pp. 312–349), although this historian does not deny the official interpretation of the Chinese state, according to which “the Cultural Revolution decade” lasted from 1966 to 1976 (Mesnier, 1999, p. 353).

¹⁰ During the Cultural Revolution, Xi Zhongxun, father of today's President of China, Xi Jinping, as a former highly positioned member of the party, was publicly maltreated and imprisoned. Moreover, young Xi Jinping was exiled from Beijing to the rural region of China.

“Apart from their other characteristics, the outstanding thing about China’s 600 million people is that they are poor and blank. This may seem a bad thing, but in reality it is a good thing. Poverty gives rise to the desire for change, the desire for action and the desire for revolution. On a blank sheet of paper free from any mark, the freshest and most beautiful characters can be written” (Tse-tung, 1958a).

While, according to Marx, it is necessary for society to undergo capitalist development in order to achieve the socialist revolution, Mao thinks that Chinese society’s underdevelopment and poverty in the first half of the 20th century were exactly the condition for the revolution. Peasants’ poverty and lack of education make them susceptible to the propaganda activities of the educated revolutionary minority, and that is why it has the potential to be revolutionary. Here, a pronounced degree of voluntarism is observed within Maoist thought (Gregor & Chang, 1978; Gregor, 2019). If peasantry is only the clay to be shaped by a group of professional revolutionaries the way it likes, then the very success of the revolution depends on the revolutionary elite’s inspiration and will. Marx believed that the social being determines social consciousness (Marx, 1969, p. 9). In other words, according to Marx, the material class position should lead the working class to revolutionary consciousness and, thus, to revolutionary acting as well. Lenin had a different opinion, finding that the working class, due to its trade-union way of thinking, could not develop revolutionary consciousness, but its consciousness had to be developed by professional revolutionaries (Lenin, 1976, pp. 27–29). Lenin’s opinion was further radicalized by Mao believing that peasantry was revolutionary because professional revolutionaries could most easily build class consciousness into it. Therefore, class consciousness no longer derives from the class status, but from observing the proper party doctrine which was determined by the party’s leadership (Gregor, 2019).

The voluntarist understanding of revolutionary consciousness in Maoism is also connected to the voluntarist understanding of economic progress. No gradual development of industry is necessary to reach socialism but, instead, collective effort of the masses which, if filled with a proper revolutionary vision, may take China in a short time to the undreamed-of heights of economic development (Lieberthal, 2004, pp. 63–64). This position led to the unrealistic estimate that several years after the Great Leap Forward China would, by using rudimentary village collective proto-industry, surpass Great Britain in steel production (Gregor, 2019).¹¹ Mao’s vision of economic development largely resembles the attitudes of the Russian 19th-century nationalists. While traditional Marxists claimed that the city, large industry and the working class related to them are the condition for economic progress and success of socialism, to the nationalists, the main cell of socialism development in Russia should be the village municipality based on collective ownership and the combination of agricultural and proto-industrial production (Milios, 2018, pp. 33–34). A similar position is also observed in Mao’s thought because of his utopian belief that a huge leap of industrial production is attainable within the underdeveloped Chinese village.¹²

¹¹ “With 11 million tons of steel next year and 17 million tons the year after, the world will be shaken. If we can reach 40 million tons in five years, we may possibly catch up with Great Britain in seven years. Add another eight years and we will catch up with the U.S.” (Tse-tung, 1958b).

¹² Mao also advocated for China’s economic and political self-sufficiency and for economic autarchy of different regions within China (Lieberthal, 2004, pp. 77–78). Mao thinks that self-sufficiency is a necessary condition for maintaining Chinese national sovereignty, successful implementation of

Regardless of its instrumentalist attitude towards peasantry, Maoism sees it, if not as a true subject of the revolution, at least as the basic material suitable for revolutionary shaping, which gives peasantry a historical position. This attitude towards peasantry is contradictory to the Maoist concept of the mass line, according to which the activities of the party leadership, apart from the “proper” understanding of the Marxist doctrine, should be aligned with the aspirations and attitudes of the masses. According to the mass line doctrine, the first form of the party’s agenda should derive from the theoretical orientation and rational analysis of social circumstances. Reality in the field, opinions and aspirations of the masses change the specific activities and operationalization of the plan itself. That is why the basis of proper revolutionary acting becomes a new version of the plan, a synthesis of theoretical considerations and aspirations of the masses (Karl, 2010, pp. 58–59; Lieberthal, 2004, p. 64). In the early 1940s, the Chinese Communist Party developed a mass line concept and, after coming to power in 1949, it did not apply it completely consistently (Lieberthal, 2004, p. 65).

In contrast to Maoism, traditional Marxism looks at peasantry with suspicion, as a reactionary small bourgeois class^{13 14} which should be gradually abolished after the socialist revolution. Maoism, unlike traditional Marxism, shows a higher degree of mistrust in intellectuals (Lieberthal, 2004, pp. 70–72). Since intellectual classes differ from the majority by their characteristic (while also being marked as traditional critics and those who promote inequality [Lieberthal, 2004, pp. 70–72]), Maoism is properly identified with the majority and, thus, with extreme voluntarist elitism, it also expresses an extreme form of populism and anti-intellectualism. At the time of the struggle against the Japanese occupier and Kuomintang, because of the need for mass people’s support, the proper classes, apart from peasantry, also included the working class, intelligentsia and national bourgeoisie (Chun, 2006, p. 150). However, once it was established, Mao’s regime turned against the groups and classes which in their alleged advocacy for capitalism and traditionalism threatened the revolution. In different purges, the largest of which was the Cultural Revolution, hundreds

the doctrine of the country’s guerilla defence in case China is attacked, and the final success of the Chinese communist revolution.

¹³ “Each individual peasant family is almost sufficient to itself; it directly and on its own produces the largest part of the objects of its consumption and thus receives the means for life more in exchange with the nature than in its interaction with society. The plot, the peasant and the family, and, next to it, another plot, another peasant and another family. The collection of such plots makes up a village, and a collection of villages makes a department. That is how a huge mass... is formed by simple addition of the same-size units, just as potatoes in a sack make a sack of potatoes” (Marx, 1975, p. 106).

¹⁴ Some authors emphasize that, in Mao’s opinion, peasantry has a two-fold nature. On the one hand, poor peasants have the revolutionary potential and are suitable for ideological shaping. On the other hand, peasantry tends to behave in a particular and “small bourgeois” manner. Therefore, in some Mao’s speeches and works it is possible to observe the position that the party and peasantry must be led by the working class which, according to traditional Marxism, is a “true” revolutionary subject (Knight, 2007, pp. 67–107). However, due to the underdevelopment of the working class in China, the concept of the “working class” is mainly related to the concept of the “communist party of the working class”, and professional revolutionaries who “correctly” interpreted the interests of the workers inevitably became established as the leaders of peasantry.

of thousands of the members of intelligentsia, wealthy citizens, as well as political opponents within the party were persecuted and killed.¹⁵

Apart from the mistrust in certain classes, the cause of the Cultural Revolution may also be found in Mao's specific view of the revolution. He believed that the revolution did not end by the actual takeover of power and the radical change of the economic system, but that it was a process which lasted permanently in the sphere of spiritual upliftment.¹⁶ In order to be successful, the revolution must through constant violence cleanse itself from old ideas, old culture, old customs and old habits (Meisner, 1999, pp. 195–196, 291–309). Hence, in Mao's opinion, the revolution is a strengthened and crystallized process of cultural class war, understood as a law of history: "Classes fight, some classes triumph while others are eliminated; that has been the history of civilization for thousands of years" (Tse-tung, 1967c, p. 428). Although he considered peasantry the proper revolutionary material, it usually did not fare better than the suspicious classes, primarily because, for the sake of the success of the revolution, Mao was willing to accept the "indispensability" of substantial consumption of this "material". Commenting the devastating consequences of the Great Leap Forward, he claimed that he would be ready to sacrifice as many as 300 million Chinese in case it ensured a successful road to communism (Deng, 2011, p. 81). Moreover, he requested cruelly that the people and members of the party should understand even their own death as the "fertilizer" enabling the growth and development of communism: "Death has benefits; fertilizer is created. You say you don't want to become fertilizer, but actually you will. You must be mentally prepared" (Tse-tung, 1958c).

¹⁵ Maoist mistrust in intellectuals is probably related to the distancing from the historical legacy of the classically educated pre-capitalist mandarin class. This mistrust is perfectly reflected in Mao's following statement: "Too much education is detrimental. Too much education is detrimental to man. I do not approve of reading so many books. It is counter-productive to learn too much. The books on Marxism should be read, but not too much. It is enough to read ten books or so. If we read too much, we may become bookworms, dogmatists, revisionists" (Tse-tung, 1964).

¹⁶ Mao's insistence on the importance of the permanent cultural revolution is related to his attitude that the development of production forces, or technology, is not a crucial cause of social change. Mao believes that change first derives from the character of production, i.e., class relations (Milios, 2018, pp. 21–22), but also from the change in the sphere of spiritual upliftment. The belief that voluntarist acting in the sphere of culture may achieve a successful revolution was acceptable to the left-oriented Western intellectuals (particularly in France) in the 1960s. Many of them borrowed the cultural revolution concept from Maoism, while some of them even labelled themselves as Maoists (Wolin, 2010, pp. 1–25). The concept of the cultural revolution was compatible with Antonio Gramsci's opinion that before the revolution, in the material base, the cultural hegemony of upper classes must be defeated in spiritual upliftment (Sassoon, 1991, pp. 229–231) as well as with Herbert Marcuse's insistence that the revolution in the West cannot be performed by the "corrupt" working class in the sphere of economy, but only by marginalized social groups in the sphere of culture (Marcuse, 1968, p. 65). Therefore, it is possible to present a hypothesis that the Maoist shift towards the cultural sphere and insistence on the deconstruction of old values were one of the sources of inspiration to French post-structuralists, who think that social domination derives from the manner in which a certain culture constructs a dominant discourse. During the Chinese Cultural Revolution, Michel Foucault, one of the most important representatives of post-structuralism, claimed that he was inspired by the events in China and that he was most inclined towards the Maoist-oriented French students (Wolin, 2010, pp. 288–308).

There is a thin line between identifying peasantry with the masses and identifying the masses with the nation. The revolutionary struggle of Chinese peasantry is in Maoism made equal to the struggle of China as a “proletariat-nation” against the exploitation of “bourgeois-nations”. It is from this dichotomy that the division of the countries of the world into three blocks derives: first world countries, which include super-powers such as the USA and the USSR, second world countries, such as Europe, Canada, Japan and the rest of the global north, and third world countries, which include the exploited proletariat-nations (Gillespie, 2004, p. 123).¹⁷ Therefore, as stated by Mao, Chinese peasantry does not fight only for its national and social liberation, but also for the liberation of all the oppressed “proletariat-nations” from the exploitation by imperial countries, thus assuming a global historical mission (Tse-tung, 1967b, p. 196, 337).¹⁸ This theoretical framework is also related to the revolutionary military strategy proposed by Maoism, the only rounded military strategy ever created in the left wing. The world revolution needs to be implemented by surrounding the global city by the global village. World peasantry, according to this opinion, should enter the general guerilla war in which the third world will beat the first world (Cook, 2011, pp. 289–290). At the individual state level, Maoist revolutionary strategy is manifested through the people’s war concept. It can be defined as a war in which the revolutionary party, as the weaker side, overcomes the conventional military power of the capitalist state or the occupier through an asymmetric campaign based on the support by lower classes (peasantry and the working class). The guerilla revolutionary movement, as the emerging state, fights against the existing state structures by gradually winning over the masses and by creating an independent political organization in the rural peripheral territories over which the central state has no full control (prolonged people’s war). When the revolutionary movement, due to its direct or indirect takeover of the control over all rural regions, becomes stronger than the central state, it enters an open war with it, the aim of which is the conquest of the most important regions and the final takeover of power (Cook, 2011, pp. 289–290; McCormick, 2006, pp. 20–26). Because of advocating for the people’s war concept and the victory of the global village over the global city, Chinese Maoists actively participated in exporting the revolution to other countries.¹⁹

¹⁷ The three-blocs theory was opposed to the gradual warming of the relations between China and the USA during the 1970s. This occurred mainly due to the increasingly bad relations between China and the Soviet Union, as well as due to Mao and the Chinese leadership fearing the potential alliance of the Soviet Union and the USA. The warming of the relations with the USA and other capitalist countries is one of the crucial factors leading to China’s accelerated economic development in the 1980s and 1990s.

¹⁸ Maoist division of the countries into three class blocs was undoubtedly connected with the theory of dependence and, thus, indirectly with the world-system theories as well. The ideological connection between Maoism and the theory of dependence is also proved by the following example: Samir Amin, the founder of the theory of dependence, was as a student substantially influenced by Maoism and involved in the work of Paris Maoist circles, and as a mature intellectual, he wrote a book dedicated to the Maoist economic model, in which he shows a certain affirmative attitude towards this ideology (Amin, 1981).

¹⁹ A large number of Latin American, Indian and African revolutionaries and leaders of guerilla movements visited China in the 1960s for ideological and military training (Lovell, 2019, pp. 4–5).

MAOISM IN RELATION TO THE NATIONAL QUESTION

For the purpose of understanding the relation between Maoism and nationalism, first it is necessary to consider the broader context in which Maoism was created. It has already been mentioned that during the first half of the 20th century Chinese intellectuals had an extremely anti-traditionalist and nationalist orientation. Due to their mistrust in the tradition of classic Confucianism, Chinese intellectuals strived to find an answer to the Chinese national question in the Western intellectual tradition. Initially, most intellectuals looked at the West in an extremely positive way. This “love relationship” with the West was abruptly ended by the Treaty of Versailles, according to which former German colonies in China were given to Japan. This decision of the Western powers led to the outbreak of the general national rebellion in 1919, with the request for returning the Chinese territories to the parent country. The definite break with the West was caused by the killing of the participants of anti-Versailles and anti-Japan demonstrations in the cities controlled by the British and French armies (Meisner, 1999, pp. 17–18).

However, this break was first manifested as the loss of trust in the Western liberal thought. After renouncing Western liberalism, most Chinese intellectuals did not return to traditional Confucianism, but instead took the radical Western thought as the main instrument for achieving national unification and society modernization. Therefore, “the West that criticizes the main trends in the West” became the foundation for the national and social revolution in China. A number of intellectuals close to Kuomintang began toying with fascist ideas. In contrast, the left wing of the Chinese intellectual scene turned towards communism as a basic instrument for achieving Chinese national goals. Namely, unlike the majority of classic Marxist movements which were internationally oriented, Chinese communists became communists in order to achieve their nationalist goals through a coherent political agenda (Meisner, 1999, pp. 17–20; Schoppa, 2006, pp. 207–209). Therefore, Mao Tse-tung, as a true communist and, at the same time, an honest nationalist, gives a romantic description of the main characteristics of the Chinese nation:

“We Chinese have the spirit to fight the enemy to the last drop of our blood, the determination to recover our lost territory by our own efforts, and the ability to stand on our own feet in the family of nations” (Tse-tung, 1967a, p. 170).

The main task of the Chinese communist revolution, apart from the internal social change, should be the unification of Chinese territories and the achievement of China’s international prestige. Moreover, internationalism is not perceived as the absence of nationalism, but as a state of brotherhood among equal nations and a means of achieving narrower national goals. As emphasized by Mao himself:

“We must unite with the proletariat of all the capitalist countries, with the proletariat of Japan, Britain, the United States, Germany, Italy and all other capitalist countries, for this is the only way to overthrow imperialism, to liberate our nation and people and to liberate the other nations and peoples of the world” (Tse-tung, 1967b, p. 337).

Maoism finds that the Chinese nation also has a historical mission in implementing the world revolution which will lead to the national liberation of other oppressed nations.

Chinese masses should lead the “third world” in its struggle for freedom, while the Chinese revolution should create a political, ideological and military model for successful implementation of the revolution in underdeveloped countries. The essence of the relation between Maoism and nationalism is best summarized Mao’s following statement:

“China is... a victim of aggression. Chinese Communists must therefore combine patriotism with internationalism. We are at once internationalists and patriots, and our slogan is, ‘Fight to defend the motherland against the aggressors.’ For only by fighting in defence of the motherland can we defeat the aggressors and achieve national liberation. And only by achieving national liberation will it be possible for the proletariat and other working people to achieve their own emancipation. The victory of China and the defeat of the invading imperialists will help the people of other countries. Thus in wars of national liberation patriotism is applied internationalism” (Tse-tung, 1967b, p. 196).

Here it is important to see how Mao defined the nation and the national minority. According to Mao, the Chinese nation did not include only the dominant Han ethnic group, but national minorities as well. Although the Han culture predominantly affected the character of the Chinese nation, Mao included in it the national minorities such as Uigurs, Tibetans and Mongols. Since all of them, just as the Han Chinese, are victims of imperialism, but also part of the revolutionary masses, they were deprived of the essential right to self-determination, nominally ensuring only the limited right to autonomy. The national minorities cannot achieve true interests independently, but only within broader Chinese masses and under the leadership of the Chinese Communist Party. Having in mind that during the rule of the Qing dynasty and Kuomintang China was the victim of imperialism, new communist China believed that the interests of the Chinese people, including the national minorities, could only be achieved through full territorial integrity, i.e., by returning to China’s control all the territories in which former forms of the Chinese state had sovereignty. Therefore, the communists set a goal of returning all the territories formerly under the rule of the sovereign Chinese state, both those with the majority Han population and those which used to be the stronghold of the minority peoples (Howland, 2011).

INFLUENCE OF MAOISM ON OTHER POLITICAL MOVEMENTS

Apart regarding Chinese national liberation, Maoism had a decisive influence on the development of different left-oriented political movements in the second half of the 20th century. Some of them may be fully labelled as Maoist, while others borrow only some of the basic elements of Maoism:

1. perceiving peasantry as the basic revolutionary material;
2. nationalism;
3. guerilla warfare doctrine.

Most Maoism-inspired movements have never succeeded in taking over power in their respective countries. Among these movements, there are many remaining active even today, such as the Maoist guerilla in India, or Naxalites (Philip, 2023), and various guerilla movements in Latin America. Particularly outstanding is the Peruvian Shining Path,

which continued the independent ideological development of the basic Maoist postulates and seriously destabilized Peru during the bloody civil war in the 1980s (Gorriti, 1999, pp. 185–186; Strong, 1992, pp. 23–28). Among the movements which actually won power, the most important ones are those of Vietnamese and Cambodian communists. While fighting against French and American occupiers, Vietnamese communists were allied primarily with Vietnamese peasantry, while the main warfare method was based on the people's war doctrine. Like Chinese Maoists, they were possessed a high degree of nationalism and, with time, they replaced their revolutionary course by the "reform communism" course (Gillespie, 2006, pp. 155–158; Womack, 2006, pp. 154–159; Phuc, 2021). Although the relations between Vietnamese and Chinese communists were often turbulent and even hostile in the period after the Vietnamese War (Womack, 2006, pp. 26–27), there is no doubt that Chinese Maoism significantly influenced the basic postulates of Vietnamese communism which, therefore, although not entirely Maoist, should at least be marked as close to Maoism.

Cambodian communists led by Pol Pot took all the postulates of Maoism to their extreme points. The Maoist doubt in urban classes was manifested among Cambodian communists through physical destruction of cities, while Maoist nationalism is raised to the level of chauvinism with the aspiration towards physical eradication of all national minorities. Agrarian socialism in Pot's reinterpretation of Maoism implied the return of all individuals in society to the stage of pre-modern peasantry, with the aim of achieving autarchy through primitive production of rice in the agrarian sector, which would allegedly warrant further independent road to socialism (Carney, 1992, pp. 13–37; Jackson, 1992; pp. 37–79; Twining, 1992, pp. 109–151).

Maoism had an important influence on the Albanian movement as well. Communist authorities (1944–1990) led by Enver Hoxha cooled its relations with the Soviet Union in the 1960s. At the ideological level, this was caused by Khrushchev's destalinization, while at a more profound level, this break was caused by the Soviet readiness for diplomatic relations with Yugoslav communists and a different vision of Albania's economic development (Albanian communists strived towards focusing on the creation of heavy industry, while the Soviets gave priority to the development of tourism, and vegetable and fruit cultivation) (Meehilli, 2017, pp. 191–203). After the 1960s, Albanian communists entered an alliance with China, which primarily became the main source of economic power and, with the passage of time, of ideological inspiration as well. The cultural revolution of Albanian communist power was reflected in the destruction, repurposing and closure of religious buildings, the prohibition of the right to religious expression, the introduction of atheism as compulsory for all citizens, and the organization of the army by the people's war principles (abolition of military ranks) (Vickers, 1999, pp. 194–196, 224). Albanian communists also resembled Maoism by their high level of nationalism.²⁰ After the warming of the relations between China and the USA and the reform communists coming to power in China, the Albanian communist leaders distanced themselves from China and declared themselves

²⁰ One of the reasons for prohibiting religion was also Hoxha's fear that religion would divide the young Albanian nation. With the aim of strengthening the national cult, communist authorities supported the emergence and development of quasi-scientific theories about the historical connection of Albanians with Illyrians, while further discouraging inhabitants from giving their children Muslim and Christian names and favouring the alleged "Illyrian" names (Lubonja, 2002, p. 96; Vickers, 1999, p. 196).

as the only true representatives of communism who fought not only against capitalism, but also against all forms of socialist revisionism, including Chinese revisionism (Vickers, 1999, pp. 201–203).

FINAL CONSIDERATIONS

Having distanced itself from traditional Maoism, the right-oriented faction in the party claimed that Mao's ideology was 70% correct and 30% wrong. The reformist authorities strived to obtaining freedom from the economic politics of Maoism and from the destabilizing effect of Maoist radicalism. Due to such attempts, reformist communists opened China towards world's capitalism and reorganized the party to ensure that decisions are made not by one person but by a collective body composed of the most important members of the party. However, Deng and his followers tried to maintain the illusion of continuity between their own and Mao's power and ideology. This intention of the reformed communists derived primarily from the need to connect with the most positive effect of Mao's legacy – liberation and unification of the great Chinese nation and historical departure from the "Century of Humiliation". Despite this huge success, during the three decades of Mao's rule, his fanaticism took millions of people to death and held society in the state of a permanent low-intensity civil war. Moreover, Mao's "leftist turns" prevented China from manifesting fully its unexpected social and economic potential, and it was the establishment of combined state capitalism by new reform communists that ensured China's accelerated economic development and the position of a central country of world capitalism in the 21st century.

It is an unavoidable fact that parts of Maoist thought have left an indelible mark in different ideologies, some of which at first sight have very few similarities to Maoism. The modern doctrine of asymmetric warfare, more or less successfully applied by different radical-leftist and Islamist movements, is significantly influenced by Mao's concept of the people's war. The cultural revolution concept, together with Gramsci's, Marcuse's and Foucault's theoretical considerations, is indisputably one of the less known forerunners of the modern *woke* left wing, oriented towards identity questions. Mao's identification of lower classes and masses with the nation is to a certain extent approved by different circles of the radical and populist right wing.

However, the history of Maoism points to the destructive potential of the main Maoist principles, due to which even Maoism itself may be characterized as a specific form of idealist "left turn". The idealism of Maoist thought is reflected in rejecting the basic understanding that the social being determines social consciousness and in accepting the position that proper revolutionary consciousness determines the social being. A different form of applying Maoist postulates by Vietnamese, Cambodian and Albanian communists shows that Maoist connection with nationalism is its greatest advantage, but, at the same time a potential threat. On the one hand, Maoist nationalism has inspired many oppressed nations to create their own anti-imperialist and progressive forms of nationalism, which may be perceived as a positive accomplishment of Maoism. On the other hand, identifying masses of people with the ethnic nation, with pronounced revolutionary zeal, creates a potential risk of shifting from emancipatory nationalism to extreme forms of chauvinism, which is illustrated by the infamous example of Cambodian and Albanian communist.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Amin, S. (1981). *The Future of Maoism*. New York: Monthly Review Papers.
- Antonić, S. (1995). *Challenges of Historical Sociology*. Beograd: Institut za političke studije. [In Serbian]
- Arrighi, G. (2010). *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. London: Verso Books.
- Barnouin, B., Yu, C. (2006). *Zhou Enlai: A Political Life*. Hong Kong: Chinese University of Hong Kong.
- Byres, T. J., Mukhia, H. (1985). *Feudalism and non-European Societies*. London: Psychology Press.
- Brenner, R. (2006). From theory to history: 'The European Dynamic' or feudalism to capitalism? In: Hall, J. A. & Schroeder, R. (eds.). *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann*, 189–233. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carney, T. (1992). The Unexpected Victory. In: Jackson, K. D. (ed.). *Cambodia, 1975–1978: Rendezvous with Death*, 13–37. Princeton: Princeton University Press.
- Chang, I. (2011). *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War 2*. New York: Basic Books.
- Chen, T. H.-E., Chen, W.-H. C. (1953). The "Three-Anti" and "Five-Anti" Movements in Communist China. *Pacific Affairs*, 26 (1), 3–23.
- Chun, L. (2006). *The Transformation of Chinese Socialism*. Durham: Duke University Press.
- Cook, A. C. (2011). Third World Maoism. In: Cheek, T. (ed.). *A Critical Introduction to Mao*, 289–290. Cambridge: Cambridge University Press.
- Court, V. (2019). A reassessment of the Great Divergence debate: towards a reconciliation of apparently distinct determinants. *European Review of Economic History*, 24 (4), 633–674. doi:[10.1093/ereh/hez015](https://doi.org/10.1093/ereh/hez015)
- Darabuš, E. (2022). *The attitude of the Soviet authorities toward Stalin after his death*. Zadar: Sveučilište u Zadru. [In Croatian]
- Deng, K. G. (2011). *China's Political Economy in Modern Times: Changes and Economic Consequences, 1800-2000*. Abingdon-on-Thames: Taylor & Francis.
- Deng, G. (2002). *The Premodern Chinese Economy: Structural equilibrium and capitalist sterility*. London: Routledge.
- Feigon, L. (2002). *Mao: A Reinterpretation*. Ann Arbor: University Of Michigan.
- Gunder, F. A. (1998). *ReORIENT: Global Economy in The Asian Age*. Los Angeles: University of California Press.
- Gillespie, S. (2004). Diplomacy on a South-South Dimension. In: Slavik, H. (ed.). *Intercultural Communication and Diplomacy*, 109–130. Geneva: Diplo Foundation.
- Gillespie, S. (2006). *Transplanting Commercial Law Reform: Developing a 'Rule of Law' in Vietnam*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Gorriti, G. (1999). *The Shining Path: A History of the Millenarian War in Peru*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Gregor, A. J., Chang M. H. (1978). Maoism and Marxism in Comparative Perspective. *The Review of Politics*, 40 (3), 307–327. <https://www.jstor.org/stable/1407255>
- Gregor, A. J. (2019). Classical Marxism and Maoism: A comparative study. *Communist and Post-Communist Studies*, 52 (2), 81–91. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.04.001>

- Howland, D. (2011). The Dialectics of Chauvinism: Minority Nationalities and Territorial Sovereignty in Mao Zedong's New Democracy. *Modern China*, 37 (2), 170–202. <https://doi.org/10.1177/0097700410382082>
- Jackson, K. D. (1992). The Ideology of Total Revolution. In: Jackson, K. D. (ed.). *Cambodia, 1975–1978: Rendezvous with Death*, 37–79. Princeton: Princeton University Press.
- Karl, R. E. (2010). *Mao Zedong and China in the Twentieth-century World: A Concise History*. Durham: Duke University Press.
- Knight, N. (2007). *Rethinking Mao: Explorations in Mao Zedong's Thought*. Lanham: Lexington Books.
- Leung, E. F. (1992). *Historical Dictionary of Revolutionary China, 1889–1976*. New York: Greenwood Press.
- Lenin, V. I. (1976). *What Is to Be Done*. Sarajevo: Svjetlost. [In Serbian]
- Lieberthal, K. (2004). *Governing China: From Revolution Through Reform*. New York: W. W. Norton & Company.
- Lovell, J. (2019). *Maoism: A Global History*. New York: Vintage Books.
- Lubonja, F. (2002). Between a Virtual World and a Real World. In: Schwandner-Sievers, S. & Fischer, B. J. (eds.). *Albania Identities: Myth and History*, 91–104. Bloomington: Indiana University Press.
- Luthi, L. M. (2008). *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton: Princeton University Press.
- MacFarquhar, R., Cheek, T., Wu, E. (1989). *The Secret Speeches of Chairman Mao*. Leiden: Brill.
- MacFarquhar, R. & Schoenhals, M. (2006). *Mao's Last Revolution*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mandić, S. (2022). *The influence of European and Japanese feudalism on the emergence and development of capitalism* (doctoral dissertation). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. Available at: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/20655> [In Serbian]
- Marcuse, H. (1968). *One Dimensional Man*. Sarajevo: Veselin Masleša. [In Serbian]
- Marx, K. (1969). *A contribution to the critique of political economy*. Beograd: Kultura. [In Serbian]
- Marx, K. (1975). *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Sarajevo: Svjetlost. [In Serbian]
- Mann, M. (1986). *The Sources of Social Power vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCormick, G. H. (2006). People's Wars. In: Ciment, J. (ed.). *Encyclopaedia of conflicts since World War II. 1. Afghanistan through Burundi* Vol. 1, 20–29. New York: Routledge.
- Meehilli, E. (2017). *From Stalin to Mao: Albania and the Socialist World*. Ithaca: Cornell University Press.
- Meisner, M. (1999). *Mao's China and After: A History of the People's Republic, Third Edition*. New York: The Free Press.
- Milios, J. (2018). *The Organs of Capitalism as a Social System: The Prevalence of Aleatory Encounter*. London: Routledge.
- Muzhen, L. (1992). New China's Population. In: Poston, D. L., Yaukey, D. (eds.). *The Population of Modern China. The Plenum Series on Demographic Methods and Population Analysis*, 5–19. Boston: Springer.
- Nolan, P. (1993). *State and Market in the Chinese Economy: Essays on Controversial Issues*. London: Palgrave MacMillan.
- Peterson, G. (1997). *The Power of Words: Literacy and Revolution in South China, 1945–95*. Vancouver, University of British Columbia Press.

- Philip, B. (2023, April 29). On the trail of India's last Maoist rebels. *Le Monde*. Available at: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/04/29/on-the-trail-of-india-s-last-maoist-rebels_6024770_4.html
- Phuc, N. X. (2021, Decembre 8). Shining Ho Chi Minh's thought, morality and lifestyle, arousing and realising the aspiration for national prosperity and well-being. *Tapchicongsan*. Available at: https://www.tapchicongsan.org.vn/web/english/mega-story/-/-/asset_publisher/lc29u1xCb05g/content/shining-ho-chi-minh-s-thought-morality-and-lifestyle-arousing-and-realizing-the-aspiration-for-national-prosperity-and-well-being
- Rummel, R. (1991). *China's Bloody Century Genocide and Mass Murder Since 1900*. New York: Routledge.
- Sassoon, A. S. (1991). Hegemony. In: T. Bottomore, K. Harris, V. G. Kiernan, R. Miliband (eds.). *A Dictionary of Marxist Thought (2nd edition)*. Hoboken: Blackwell Publishers.
- Sen, A. (1999). Democracy as a universal value. *Journal of Democracy*, 10 (3), 3–17. doi:10.1353/jod.1999.0055
- Schoppa, R. K. (2006). *The Revolution and Its Past*. New York: Pearson Prentice Hall.
- Stewart, W. (2001). *Deng Xiaoping: Leader in a Changing China*. Minneapolis: Twenty-First Century Books.
- Strong, S. (1992). *Shining Path: Terror and Revolution in Peru*. New York: Times Books.
- Tse-tung, M. (1958a). *Introducing a Co-operative*. Marxist Internet Archive. Available at: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-8/mswv8_09.htm
- Tse-tung, M. (1958b). *Speech At the Conference of Heads of Delegations to The Second Session of the 8th Party Congress*. Marxist Internet Archive. Available at: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-8/mswv8_11.htm
- Tse-tung, M. (1958c). *Speech At the Sixth Plenum of The Eighth Central Committee*. Available at: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-8/mswv8_23.htm
- Tse-tung, M. (1964). *Remarks At the Spring Festival*. Marxist Internet Archive. Available at: https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-9/mswv9_14.htm
- Tse-tung, M. (1967abc). *Selected Works of Mao Tse-Tung*, Vol. 1, 2, 4. Oxford: Pergamon Press.
- Twining, C. H. (1992). The Economy. In: Jackson, K. D. (ed.). *Cambodia, 1975–1978: Rendezvous with Death*, 109–151. Princeton: Princeton University Press.
- Vickers, M. (1999). *The Albanians: A Modern History*. London: I. B. Tauris Publishers.
- Wallerstein, I. (1986). *Contemporary Conscious System I: Capitalist agriculture and sources of the European world economy in the sixteenth century*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost. [In Serbo-Croatian]
- Weber, M. (1976). *Economy and Society*, Vol. II. Beograd: Prosveta. [In Serbian]
- Wells, A. H. (2002). *The A to Z of World War II: The War Against Japan*. Lanham: Scarecrow Press.
- Wolin, R. (2010). *French Intellectuals, the Cultural Revolution and the Legacy of 1960s*. Oxfordshire: Princeton University Press.
- Womack, B. (2006). *China and Vietnam: The Politics of Asymmetry*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yao, Y. (2020). China's Economic Growth in Retrospect. In: Dollar, D., Yao, Y. & Huang, Y. *China 2049: Economic Challenges of a Rising Global Power*, 3–28. Washington: Brookings Institution Press.